

IGOR BURIC

Az erdő királya a teremtés káoszában¹

Slobodan Tišma *Az erdő királya avagy a maszatolás kísérlete* novellája alapján² készült *Az erdő királya* című, Urbán András rendezte multimédiás pszeudo-opera a Transzeurópai Fórum központi eseménye volt, amit a „kuda.org” nevű új médiaközpont, a Délkelet-Európai Polgári Szövetség, az Újvidéki Kulturális Központ és a rotterdami „V2” intézmény az instabil médiákért szervezett, hogy megvizsgálja a tranzíciós művészettel és médiával kapcsolatos kérdéseket. Az Építkezésen (EXIT) történő premier közvetlenül éjfél után és a tíz – hajdan „keleti blokk”-os – ország európai uniós csatlakozása után kezdődött. Tehát abban a kontextusban, amelyről szabadon elmondhatjuk, hogy Szerbiában és Montenegróban újra előtérbe hozta a hovatartozás, az identitás, az évszázados magány és el nem fogadottság kérdéseit.

Másfelől, Tišma daemonjainak éjfél fel szabadítása a „kuda.org” új médiaközpont „kiáltványa” szerint „A művészet tartós ideje” nevű projektum kezdeti pontját jelentette, ami „A művészet nyilvános ideje” nevű akció szimbolikus folytatása volt, amit 1970-ben az újvidéki konceptualisták majdnem mindegyik alkotója a dunai rakparton valósított meg. E fiatalok az Ifjúsági Tribün körül jöttek össze, abban a periódusban, amikor a Vajdaság egy olyan specifikus időt és teret jelentett, ahol felbukkant és belendült a vizuális művészet és a filozófiai, szociológiai meg irodalmi munka áthatásának experimentális tere. Ezt a fejlődést, mint minden mást az akkori Jugoszláviában (de a civilizációs folyamatok világsszintű művelésének hatáskörében), megakadályozták és a társadalmi-politikai alkalmasságok/alkalmatlanságok eszközeivel elfojtották.

Tišma *Az erdő királya avagy a maszatolás kísérlete* című műve röviden egy művész története. Egy operaénekesről van szó, aki nyugdíjazása után attól szenved, hogy többé nem énekelheti a kedvenc áriáit, ami alapszükséglet számára. Megtörve gubbaszt a lakásában, olyan szomszédok között, akik örökké türelmetlenek a másmyenekkel szemben. Hősünk egy séta folyamán mégis rátalál a belső (veleszületett) szükségletei szabad kifejezésének paradicsomára a Duna menti erdőben, ahol addig énekelhet, amíg a kedve kívánja. Viszont, az ember sorsa nem a nyugalom, és az énekes tisztában van azzal, hogy az erdőben nemcsak madarak élnek. Egy olyan emberi kísértet tűnik fel előtte, amely csak a groteszk tánc harca által békülhet meg az énekvágyával, azzal a megértéssel, hogy ők egymásnak valójában barátai és régóta elveszett testvérei.

¹ Az írás eredetileg a szerb *Scena* nevű színházi folyóirat 2004/2-3-as, szeptemberi számában jelent meg „Kralj šume” u haosu stvaranja címmel.

² Az *erdő királya* pszeudo-operában fel lettek használva Slobodan Tišma legutóbbi, a *Blues diary* című kötetének költeményei is.

Tehát az erdő királyáról szóló történetnek van egy leplezetlen szövevénye a Virbius mítoszáról, az Aricia ligetének antik római uráról Peloponézosz szigetéről, ahol a szökött rabszolgák találtak menedékre. Hogy Virbius el ne veszítse a nehezen szerzett szabadságot, ébren kell őrködni és figyelnie. Ez a mítosz közvetlenül utalt a Hippolütoszról és Tézeuszról szóló antik görög mítoszra. Poszeidón parancsa szerint Hippolütoszt a kocsikerek alá lökték, Artemisz pedig palástba burkolta és átvitte Aricia ligetébe, ahol a túlvilági életét éli. Ott Egeriával házastották össze, az Ariciát átszelő folyóval...

Tišma nézőpontjából Hippolütosz/Virbius anti-Ödipusz, ami a modern filozófia egyik kedvenc témája. Ennek teljes vulkanikus erejét Nietzsche kiaknáztta, Deleuze-Guattari is felhasználta az új szubjektivitás paradigmájának bevezetéséhez. Ez a szubjektivitás megpróbált felszabadulni a keresztény alázat és Jézus báránykái sorsa alól. Ugyanígy az új szubjektivitás szembelyezkedik Freud pszichoanalitikus apagyilkosság-elméletével. Az erdő királyával ez fordítva áll, neki az apa nem engedi meg, hogy nyugodtan éljen. Az isteni féltékenység áldozataként Hippolütosz/Virbiusnak nem sikerül megküdenie a patriarchalitással, a gonosz demiurgosz tovább űzi vele a játékait, míg ő túlvilági-skizofrén állapotban az ontológiai szétesettségtől szenvedve belezuhan a hibernáció és az álom állapotába. Itt lép színre a „kivont karddal” az operaénekes...

A mítosz a színházban olyan, mintha hazai pályán lenne, de egy ilyen gazdag konceptualista háttérrel evidens, hogy a színpadi feldolgozás teljes fénye, csak bátorsággal és a pusztán „repertoáros-színházi” szándéknál alaposabb elvárással érhető el. Az irodalmi „egydimenziójúsággal szemben” a rendező Urbán András, a zeneszerző Verebes Ernő, a jelmeztervező Varga Tünde, a filmrendező Tolnai Szabolcs és a színészek: Suzana Vuković, Ferenc Péter, Molnár Zoltán, Pletl Zoltán, Varga Heni és Sanja Moravčić egy kiszámíthatatlan kalandba vetették magukat, hogy Tišma prózáját és az ősi mitológiát többdimenziós színházi kifejezéssé alakítsák át. Az eredmény a maga komplexitásával sok mindenben meghaladta az előadás (előadójáték)³ klasszikus formáit, a táncos-rituális karakter pedig előidézte a mágikusait.

Mindenféle távolságtartás, drámai szünet vagy bejelentés nélkül a látogatók nyüzsgése, zaja megszakította a spektakulum elejét. A színreviteli dezorientációt a tér fantasztikus felhasználásával „használati utasítás” nélkül készítette el, a befogadói határokról pedig, akárcsak a valóságban, senki sem törődött. Már a bejáratnál kezdődik az egész, ahol az építkező anyag keverékének az ősképet látjuk, mindannak, ami el fog következni – föld és vér. Verebes Ernő szerzői opusa disszonanciával utal a harmónia keresésére, miközben minden oldalról ágakkal borított kreatúrák leselkednek az ősiségre kihangsúlyozottan utaló istenien fehér (és ártatlan?) kosztümökben.

Hősünk a sarokban a fal tövénél zokogva szenved, miközben csábítják a fű beépített-bebetonozott projekciói. A természet kegyetlen törvényeivel olyan, amilyen életet lehettek bele. A vízzel töltött központi tér az erdő királyának és a felülstilizált harc színhelye, amely a levegőben érződik és az erdei tündérek egyre nyugtalanabb menekülésében a vadászai

³ A színházi élet idősebb ismerői nagy mértékben egyetértettek azzal, hogy Ljubiša Ristić aranykora óta semmi ehhez hasonlót nem láttak az utóbbi időben.

láncos kötőfékeiktől. A játék fokozatosan belendül és az örvény dinamikájával zajlik előttünk és mögöttünk egyaránt. Balra és jobbra, fenn is, lenn is. Még egy rendezői elgondolás realizálódott – a közönség otthon kezdi érezni magát, és két észre oszlik: azokra, akiknek van okosabb dolga is az (fel)adottak követésénél és azokra, akik elbűvölve figyelik mi (az ördögbe) történik.

A traumatizált és örökké legalább egy kicsit paranoiás egzisztencia káoszán keresztül az ember minden erejével segédkezik és keres – mit, mit, mit? Kérdéseket és válaszokat? De hogyan, amikor a szavak, csak a felszínen hullámszerűek? Hogyan, amikor nincs az a nemzetközi erő, amely megmenthet minket? Amikor a nagy bummal kezdődött réges-régi folyamat immár visszafordíthatatlan?

A sáros-vizes pódiumon lejátsszódó végső találkozás alatt, ahol a szék csak az egyik a sok elem közül, minden lény összejön, hősünk pedig titáni, végeláthatatlan küzdelmet folytat az erdő királyával. Ezek után azok, akik szanaszét futottak ledöntik a kulisszákat, majd a természetbe menekülnek, az éjszaka, a füvek és a fák ölébe, a többiek meg maradnak ott, ahová vezették őket. A pseudo-választások határán. A mítosz feltárulkozott, rajtunk áll a megfejtése...

Orcsik Roland fordítása